

DR. SIMON ALEXA¹

Gondolatok a bírói meggyőződés és a kizárás szabályainak különös kapcsolatáról

1. Bevezető gondolatok a kizárás kapcsán

A bíró pártatlanságának kétségbevonhatatlanságához fűződő elvárás alapvető igazságszolgáltatási érdek, melynek maximális érvényre juttatását szolgálja többek között a bíró kizárásának abszolút és relatív okainak törvényben való deklarálása is. A kizárás jogintézményére voltaképp az elfogulatlanság biztosítékaként tekinthetünk.² Vagy ahogyan az Alkotmánybíróság fogalmazott: „A pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.”³ Mindezek ellenére előfordulhatnak olyan, a kizárási szabályok körében nem nevesített esetkörök, melyek vonatkozásában felmerül a bíró pártatlan ítélezésére gyakorolt befolyás lehetőség. Fontos megemlíteni, a kizárás kapcsán felmerülő bizonytalan eljárásjogi szituációk eredendően két nagy csoportra bonthatóak aszerint, hogy az eljárás résztvevői, illetve akár annak külsői szemlélői körében merül fel kétely a pártatlanság érvényesülésébe vetett hit kapcsán, vagy az eljáró bíró belső meggyőződésének szuverenitása saját érzéklete szerint is ve-

szélybe kerül.⁴ Ezen két halmaz a gyakorlatban többnyire kéz a kézben járnak. Jelen írásomban a bírói meggyőződés szuverenitásának aspektusából kívánom megközelíteni a kizárás jogintézményének jelenlegi szabályozása által produkált, különösnek tekinthető szituációkat.

2. A nevesített kizárási okokon túl

A törvényben nevesített kizárási okok, különösen az abszolút kizárási okok köre, bizonyos objektív rendező elv mentén kerültek meghatározásra. Mindezek alapján adja magát, hogy azon személy, aki az adott büntetőeljárásban bármilyen más pozícióban is szerepelt, biztosan nem kerülhet a pulpitus mögé, de azon személy sem ítélezhet, ki egyszer már megtette a konkrét ügy kapcsán. Ugyanakkor hamar rá kell jönnünk arra, hogy ez korántsem ilyen eklatáns.

Evidensnek tekinthető, az eljárási kódexből egyértelműen kitűnő szabály, hogy az elsőfokú eljárásban eljáró bíró nem vehet részt az általa meghozott döntés felülbírálatában, amennyiben időközben kirendelés útján a fellebbviteli bíróságon teljesít szolgálatot. Mára már az is teljességgel nyilvánvaló, hiszen a Be. expressis verbis kimondja, az ügyben nyomozási bíróként eljáró személy nem lehet a vádemelést követően eljáró perbíró.⁵ Ugyanakkor közel sem ilyen egyértelmű, hogy a gyakorlatban mikor tekinthető valaki nyomozási bírónak. A Be. 207. § (1) bekezdése alapján az a bíró tekinthető nyomozási bí-

¹ PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

² Vö. AKÁCS et al.: *Büntetőeljárás jog I–II. – Kommentár a gyakorlat számára*, HVG-ORAC Kiadó Kft., Budapest 2018. 61.

³ 21/2014. (VII. 15.) AB határozat.

⁴ Vö. CSIZMADIÁNE DR. PETHÓ Tímea: A bíró kizárásának szabályai az új büntetőeljárásról szóló törvény tükrében *JUR.Á.*, 2020/4. 104.

⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 21. § (3) bekezdés a) pontja.

rónak, akit a törvényszék elnöke a vádirat benyújtása előtti bírósági feladatok elsőfokú ellátására kijelöl. A nyomozás során a kényszerintézkedés tárgyában történő döntés fő szabály szerint a nyomozási bíró hatáskörébe tartozik, mégsem tekinthető nyomozási bírónak a vádemelés előtt a kényszerintézkedés egy éven túli meghosszabbítása során az erről rendelkező törvényszéki egyesbíró. Hasonlóképp foglalt állást a kérdésben a 2013.B.1. számú Büntető Elvi Határozat is, amikor kimondta, hogy a törvényszék egyesbírája az előzetes letartóztatás egy éven túli meghosszabbítása tárgyában nem nyomozási bíróként dönt, nem a nyomozási bíró feladatát látja el, így ezen okból az ügy érdemi elbírálásából nem tekinthető kizártnak. Egyértelműen kimondta a Kúria azt is, azáltal, hogy a törvényszéki egyesbíró „nyomozási bíróként” írja alá a határozatát, nem válik azzá, ez csupán technikai jellegű elírásnak értelmezhető.⁶ Nem véletlen tehát a Be. 131. §-ában foglalt rendelkezés, miszerint kivételes jelleggel mondja ki, hogy a vádirat benyújtása előtt az előzetes letartóztatás elrendelését követő egy éven túl e kényszerintézkedés meghosszabbításáról már nem a kijelölt nyomozási bíró, hanem a törvényszék egyesbírája határoz, mégpedig a nyomozási bíróra vonatkozó eljárási szabályok szerint.

Ebben a körben, a téma szempontjából kiemelt jelentősége van a nyomozási bíró által megismerhető ügyiratok körének, figyelemmel arra, a döntéshozatal megelőzően átadandó iratok köre nem korlátozható.⁷ Nyomozási bíróként ugyan nem végezheti el a bizonyítékok teljes körű értékelését még a megalapozott gyanú vonatkozásában sem, ezen feladatkör és az eljárás ezen szakasza mégis egy olyan rálátást adnak, mondhatni a teljes nyomozati szakra, ami indokolja ezt a szabályt. Ezáltal számos olyan bizonyíték kerülhet be a nyomozási bíró által teljeskörűen megismerhető dokumentumok közé, melyek nem képezik garantáltan részét a vádemeléskor benyújtott nyomozati iratoknak, így azok a bírósági szakaszban nem válnak megismerhetővé, felhasználhatóvá a perbíró számára. Mindezzel a nyomozási bíró olyan információk birtokába kerülhet, melyek pusztán ismerete a pártatlanságának megőrzését erősen veszélybe sodorná, amennyiben a későbbiekben perbírói pozícióba kerülhetne. Mindezek fényében a fentiekben kifejtett különbségtétel joggal veti fel a kérdést, hogy valóban nem kellene-e a kizárási okok körében a nyomozási bíróval azonos módon tekinteni a nyomozási bíróra vonatkozó szabályok szerint eljáró, eredendően nyomozási bírói „szerepben” funkcionáló döntéshozóra is. Életszerű a kérdés felmerülése, miszerint a kizárási ok alapjául fekvő indok mennyiben tér el attól függően, hogy valaki nyomozási bíróként vagy nem nyomozási bí-

róként lát el nyomozási bírói feladatokat. Sokkal inkább függ attól, mely tényezők és milyen irányba hatottak a jogalkalmazó belső meggyőződésére, melyek nem az épp előtte fekvő ügyben szereplő releváns és felhasználható bizonyítékokból eredeztethetők.

A bírói meggyőződés és a kizárási szabályainak együttes vizsgálata esetén nem tekinthetünk el azon eljárási formák szemügyre vételezésétől, melyek esetében iratok alapján történik a döntéshozatal, ezzel egyidejűleg pedig bevett jogorvoslat a tárgyalás tartása iránti kérelem előterjesztésének lehetősége. Hiszen ilyenkor nemcsak a közvetlenség elve szenved csorbát, hanem ezzel egyidejűleg a meggyőződés kialakulásához vezető folyamat is lerövidül, így az eszköztár is sokkal szegényesebbé válik. A teljesség igénye nélkül ki kívánok térni ebben a körben a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, valamint a meghallgatás nélküli szabálysértési eljárás jelen szempontból speciális szabályozására vagy épp szabályozatlanságára. Nem az utóbbi évek vívmányának tekinthetők azon esetek, amikor is a bíróság számára fennáll annak a lehetősége, hogy tárgyalás vagy épp meghallgatás tartása nélkül, iratok alapján hozza meg döntését. Ezen döntéshozatali módozat mind a szabálysértési, a büntető-, vagy épp a büntetés-végrehajtási ügyekben is adott, természetesen eltérő feltételek és szabályozás mentén. A fenti esetben fő szabály szerint a bíróság a szabálysértési ügyekben az iratok beérkezésétől számított tizenöt napon,⁸ míg büntetőügyekben egy hónapon⁹, büntetés-végrehajtási ügyekben harminc napon¹⁰ belül hoz indokolt határozatot az iratok tartalma alapján. A szabálysértési és büntetőügyeknél maradván, az ily módon meghozott határozatokkal szemben egységesen a tárgyalás tartására irányuló kérelem előterjesztésének lehetőségét biztosítja jogorvoslati módként a vonatkozó eljárásjogi szabály. Amennyiben az arra jogosultak élnek ezen jogorvoslati lehetőségükkel, a jogszabályi tilalom híján, könnyedén előfordulhat, hogy ugyanazon bíró vagy épp bírósági titkár kerül döntéshozatali pozícióba az ügyben, aki már egyszer az iratok alapján hozott határozatában számot adott belső meggyőződéséről. Ugyan bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a közvetlenség elvének érvényesülését mellőzve, de a bizonyítékok mérlegelését nem negálva, érdemben bírálta el az adott ügyet, most mégis tiszta lappal újra neki kell kezdenie. Némiképp megmagyarázatlanak tűnik a distinkció, miszerint a nyomozási bírótól nem várjuk el, hogy elfeledve a korábbi bizonyítékokat perbírói szerepbe helyezkedjen, ugyanakkor egy jogellenesen beszerzett bizonyíték esetében elvárjuk a jogalkalmazótól

⁶ Kúria Bfv.953/2012/34. számú precedensképes határozata lopás büntette tárgyában.

⁷ T/13972. számú törvényjavaslat, indokolás a 468-473. §-hoz, 473. <https://www.parlament.hu/irom40/13972/13972.pdf> (letöltve: 2022.12.13.).

⁸ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 102. és 118. §-a.

⁹ Be. 741. §.

¹⁰ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 2013. évi CCXL. törvény 50. § (1) bekezdés c) pont c) alpont.

annak teljes körű kizárását vagy épp jelen esetben ildomosnak ítéljük azon elképzelést, hogy a bíró képes félretenni korábbi meggyőződését és ismételten döntést hozni úgy, hogy a korábban a döntésére ható tényezőket ezúttal befolyástól mentesen újraértékeli. Tulajdonképp ilyen esetben a saját maga által hozott döntés felülbírálatát köteles elvégezni azon döntéshozó, aki a tárgyalás eredménye fényében új határozatot kell hozzon egy általa már korábban érdemben eldöntött ügyben. Ilyen esetben pedig nehéz elképzelnünk azt, hogy jogkérdés tekintetében érdemben eltérő döntést hozna ugyanazon bíró vagy bírósági titkár a tárgyalás eredményének fényében.¹¹ Ezzel pedig megkérdőjelezhetetlenül olyan helyzetben találja magát a döntéshozó, melyben pártatlanságának látszatán is méretes csorba eshet. Egészen egyszerűen már a rendelkezésre álló bizonyítékokat áttekintve azon álláspontra helyezkedett, hogy a tényállás tisztázott, egyéb bizonyíték beszerzése nem szükséges, az ügy érdemében a rendelkezésre álló iratok alapján döntés hozható. Döntését meghozza és annak indokát is adja, indokolásában számba veszi és értékeli a bizonyítékokat, számot ad meggyőződéséről. Ezt követően jogosan merül fel a kérdés, képes-e őszinte kíváncsisággal felvértezve lefolytatni a bizonyítási eljárást abban az ügyben, melyben határozott véleménye már kiforrott. Kutatási eredményekkel alátámasztott álláspont szerint, az érzelmi töltet nélküli kíváncsiság korántsem vezet azonos eredményre, mint a természetes kíváncsiság melyet erőteljes érzelmi töltet vezérel. Az előbbi típus sem vezet eredendően tévútra, ugyanakkor az esetek többségében jelentősen gátolhatja a rekonstrukció sikerességét.¹² A fent vázolt eljárásjogi szituációban kétségtelen, irreális elvárás lenne a döntéshozóval szemben az őszinte kíváncsiság abban az esetben, ha nem kerül képbe egy olyan új elem, mely valósággal képes megváltoztatni, ha úgy tetszik átfesteni a kialakult képet. Mindezek ellenére, az eddigi tapasztalataim szerint a szabálysértési eljárások kapcsán bevett gyakorlat, hogy az iratok alapján történő döntéshozatalban részt vevő bíró vagy – gyakrabban – bírósági titkár fogja lefolytatni a meghallgatást és meghozni az immáron fellebbezéssel csak korlátok között támadható határozatot.¹³ Ezzel ellentétben a büntetővégzéssel befejezett eljárások körében azt észleltem, a tárgyalás tartása iránti kérelem beérkezését követően, amennyiben erre mód van, átszignálásra kerül az ügy és másik bíró fog eljárni az ügyben, nem az, ki egyszer már elvégezte a bizonyítékok értékelését és számot adott meggyőződéséről. A fent kifejtett indokok mentén azt gondolom, ez nem egy véletlen és indok nélküli, annál inkább üdvözlendő gyakorlati megoldás.

Hasonló helyzetben találhatja magát azon másodfokon eljáró bíró, akinek hatályon kívül helyező döntését a fellebbvitel hatályon kívül helyezi, ugyanis ezen esetkörre nem került kiterjesztésre a Be. 14. § (3) bekezdés c) pontjában nevesített kizárási ok. Ezen rendelkezést a jelenlegi büntetőeljárás törvény hatálybalépése óta több kritika is érte, figyelemmel arra, kísérteties a hasonlóság a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés esetkörével, amely kapcsán a jogalkotó felismerte, hogy a bíró függetlenségével össze nem férő eljárásjogi helyzet lenne, ha a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban részt vehetne a megalapozatlanság okán hatályon kívül helyezett döntést hozó bíró. Ficsór Gabriella sem üdvözölte különösképp a hatályon kívül helyező határozatokkal szemben bevezetett általános jogorvoslati lehetőséget, különösképp azon eshetőségre figyelemmel, amikor is a felsőbb bíróság iránymutatása kötelező. Ő maga úgy fogalmazott, „Nem kellene a hatályon kívül helyező végzést hozó bírót arra kényszeríteni, hogy a legjobb tudásuk, meggyőződésük és lelkiismeretük szerinti álláspontjukat egy újabb eljárásban a felsőbb bíróság kötelezően irányadó álláspontjának megfelelően változtassák meg.”¹⁴ Nem szabadna, hogy az alábbi kijelentés még ma is érvényre juthasson: „ugyanazon bíró másképp ítél, ha az utolsó, és másképp, ha az utolsó előtti szó az övé”.¹⁵ Továbbra is kétségtelen, „Nincs előre megrendelt ítélet, és a bírónak nincs is felelősége a törvényen és a lelkiismeretén kívül abban, mit tart igaznak, mi a törvény és mi az igazság”¹⁶ Az mégsem vonható kétségbe, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni generális fellebbezési lehetőség bevezetése ne gyakorolna hatást a bírói meggyőződésre. Ez a hatás természetesen csak indirekt lehet, hisz a belső meggyőződés és annak kialakulása direkt módon nem befolyásolható a jog eszközével, de közvetett módon hatást gyakorolhatnak rá az eljárásjogi szabályok.

Ennek ellenére nem tekinthetőek abszolút kuriózumnak a fenti példák, hiszen bizonyos esetekben maga a jogszabály teremt kifejezetten alapot arra, hogy az eljáró bíró saját határozatának korrekcióját elvégezhesse. Ezen a ponton érdemes néhány mondat erejéig kitérnünk az utólagos büntetés-végrehajtási bírói eljárásra, melynek lefolytatására egyértelműen speciális illetékességi szabályt fogalmaz meg a jogszabály, hiszen az alaphatározatot hozó büntetés-végrehajtási bíró jogosult a saját határozatának korrekciójára.¹⁷ Természetesen azonnal párhuzamot vonhatunk az egyszerűsített felülvizsgálat jogintézményével, melynek alapkoncepciója kísérteties hasonlóságot mutat. Ugyanakkor alapvető különbség

¹¹ CZÉDLI Gergő: A szabálysértési jog jogorvoslati rendszerének aktuális kérdései. *JUR* 4, 2014/1. szám 11.

¹² FOGARASI Mihály – MÁTHÉ Izabella: Amikor a kíváncsiság elfogulttá tesz. *Belügyi Szemle*, 2021/2. különszám 89.

¹³ Vö. Szabs. tv. 121. §.

¹⁴ FICSÓR Gabriella: A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai. *Büntetőjogi Szemle*, 2017/2. 76–77.

¹⁵ BAUMGERTEN Izidor: Fellebbvitel ténykérdésben. *Jogtudományi Közöny* 46. sz. 1898. 327.

¹⁶ KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 110..

¹⁷ Bv.tv. 71. §.

a fent vázolt esetekhez képest, hogy itt a jogszabályban előírt kötelező elem, a határozatnak egyes rendelkezései, járulékos kérdései, azok hiányos vagy törvénysértő volta orvosolható.¹⁸ Csupán másodlagos kérdések tekintetében van helye ezen eljárásnak. Ebből kifolyólag némiképp kilóg a sorból, hiszen nem azon csoportba tartozik, mely alkalmas lehet a bíró szubjektív meggyőződésének akár csak látszólagos manipulációjára vagy akár a pártatlanság megkérdőjelezhetősége vonatkozásában hivatkozási alapot adhat. Ez is tökéletesen mutat rá arra, nem lehetséges abszolút és kivételt nem tűrő jelleggel irányadó szabályok mentén egy utópisztikus szabályrendszer felállítása. Nem pusztán attól kerülhet veszélybe a bíró pártatlansága, hogy adott ügyben az eljárás több szakaszában került döntési pozícióba, de éppúgy nem tekinthető örök érvényűnek az sem, hogy bizonyos körülmények között helyes volna ismételt döntésre készíteni ugyanazon személyt, még ha instrukciókkal látjuk is el.

Összegző gondolatok

A fentiekben kifejtettek alapján azt gondolom, megerősítést nyert azon gondolat, mely szerint a bírói meggyőződés és a kizárás szabályai a maguk módján igenis szoros kapcsolatban állnak egymással, melyet az alábbi sorok tökéletesen kifejeznek: „Az ítélező bíró pártatlansága, mint tudati állapot megteremtésének eszköze a személyes és szervezeti füg-

getlenség, ami lehetőséget ad arra, hogy a bíróság a jogalkotó által előre meghatározott szabályok figyelembevételével, legjobb szakmai meggyőződése szerint döntsön az eléje kerülő jogvitában.”¹⁹ Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a jogszabály legfeljebb egyfajta jelzőfény lehet az úton, mely néha utat mutat, máskor a kontroll lehetőségét biztosítja. A kizárás jogintézményének szabályai csak egyetlen pici szeletét adják azon szabályegyüttesnek, mely a belső meggyőződés mederben tartásáért felel. Ezzel egyidejűleg, ahogyan az a fentiekben kiderült, önmagában ezen szabályozás is képes váratlan helyzeteket produkálni, melyek megoldása a jelenlegi jogi szabályozás mellett végső soron az eljáró bíróra hárulhat. Ahogyan az már a bevezetőben is említésre került, a pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog tehát nemcsak a bíróságra mint szervezetre, hanem az eljáró bíróra nézve is kötelezettséget teremt, melynek eredményeképp a bíró nemcsak az ügy érdemében kell döntést hozzon, hanem esetenként abban is, hogy a konkrét ügyben egyáltalán hozhat-e döntést.²⁰ Mindezt a jogszabályi háttér teszi az eljáró bíró kötelezettségévé azáltal, hogy egyaránt deklarálja a bírák függetlenségét, valamint törvénynek való kizárólagos alávetettségét.²¹ Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a törvényes bírótól való elvonás tilalma sem, mely némiképp árnyalja az egyébként sem egyszerű képet. Végső soron úgy tűnik, egyelőre az eljáró bíró kezében a döntés, mikor kiált elfogultságot a garanciális szabályok megtartása végett.

¹⁸ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás* [Digitális kiadás], Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. Kft. <https://doi.org/10.55413/9789632959054> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1780_490_p1/#YOV1780_490_p1 (letöltve: 2022. 12. 16.).

¹⁹ TÓTH Balázs: Fórum az igazságszolgáltatás függetlenségéről. *Fundamentum*, 2002/1, 51.

²⁰ CSIZMADIÁNÉ i.m. 99. o.

²¹ AKÁCS et al i.m. 61.o.